

HANS FALADA

Svako
umire sam

Preveo s nemačkog
Nikola Jordanov

■ Laguna ■

Naslov originala

Hans Fallada

JEDER STIRBT FÜR SICH ALLEIN

Novo, autentično i necenzurisano izdanje
s pogovorom Almuta Gizekea.

Copyright © Aufbau Verlag GmbH & Co. KG, Berlin 2011
Aufbau ist eine Marke der Aufbau Verlag
GmbH & Co. KG

Copyright © of the translation: 2012, S. Fischer Foundation
by order of TRADUKI

Copyright © izdanja na srpskom, LAGUNA 2012

Objavljivanje ove knjige podržala je književna mreža TRADUKI, koju čine Savezno ministarstvo za evropske i međunarodne poslove Austrije, Ministarstvo inostranih poslova Nemačke, švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, „KulturKontakt Austrija“, Geteov institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Fondacija S. Fišer.

traduki

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.
SW-COC-001767
© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

SVAKO UMIRE SAM

Sadržaj

Piščev predgovor 13

PRVI DEO: KVANGELOVI

Prvo poglavlje

Pošta donosi lošu vest 17

Drugo poglavlje

Šta je imao da kaže Baldur Perzike 24

Treće poglavlje

Čovek po imenu Barkhauzen 28

Četvrto poglavlje

Trudel Bauman odaje tajnu 40

Peto poglavlje

Eno Kluge se vraća kući 46

Šesto poglavlje

Oto Kvangel napušta službu 59

Sedmo poglavlje

Noćna provala 69

Osmo poglavlje

Mala iznenađenja 76

Deveto poglavlje	
<i>Noćni razgovor kod Kvangelovih . . . . .</i>	84
Deseto poglavlje	
<i>Šta se desilo u sredu izjutra . . . . .</i>	87
Jedanaesto poglavlje	
<i>Još je sreda . . . . .</i>	102
Dvanaesto poglavlje	
<i>Eno i Emil posle šoka. . . . .</i>	107
Trinaesto poglavlje	
<i>Pobednička igranka u Elizijumu . . . . .</i>	114
Četrnaesto poglavlje	
<i>Subota: nemir kod Kvangelovih . . . . .</i>	122
Petnaesto poglavlje	
<i>Eno Kluge opet radi . . . . .</i>	130
Šesnaesto poglavlje	
<i>Kraj gospođe Rozental . . . . .</i>	135
Sedamnaesto poglavlje	
<i>I Ana Kvangel se oslobađa. . . . .</i>	154
Osamnaesto poglavlje	
<i>Napisana je prva karta. . . . .</i>	166
Devetnaesto poglavlje	
<i>Ostavljena je prva karta . . . . .</i>	177
DRUGI DEO: GESTAPO	
Dvadeseto poglavlje	
<i>Put karata. . . . .</i>	185
Dvadeset prvo poglavlje	
<i>Pola godine kasnije: Kvangelovi. . . . .</i>	198
Dvadeset drugo poglavlje	
<i>Pola godine kasnije: komesar Ešerih . . . . .</i>	204

Dvadeset treće poglavlje	
<i>Pola godine kasnije: Eno Kluge . . . . .</i>	.212
Dvadeset četvrto poglavlje	
<i>Saslušanje . . . . .</i>	.228
Dvadeset peto poglavlje	
<i>Komesar Ešerih obrađuje Slučaj đavolak. . . . .</i>	.242
Dvadeset šesto poglavlje	
<i>Gospođa Heta odlučuje . . . . .</i>	.254
Dvadeset sedmo poglavlje	
<i>Zebnja i strah . . . . .</i>	.264
Dvadeset osmo poglavlje	
<i>Emil Barkhauzen se pokazuje korisnim . . . . .</i>	.278
Dvadeset deveto poglavlje	
<i>Lepa mala ucena . . . . .</i>	.292
Trideseto poglavlje	
<i>Enovo proterivanje . . . . .</i>	.302
Trideset prvo poglavlje	
<i>Emil Barkhauzen i njegov sin Kuno-Diter . . . . .</i>	.308
Trideset drugo poglavlje	
<i>Poseta gospođici Ani Šenlajn . . . . .</i>	.318
Trideset treće poglavlje	
<i>Ešerih i Kluge idu u šetnju . . . . .</i>	.328
TREĆI DEO: IGRA SE OKREĆE PROTIV KVANGELOVIH	
Trideset četvrto poglavlje	
<i>Trudel Hergezel. . . . .</i>	.343
Trideset peto poglavlje	
<i>Karl Hergezel i Grigolajt . . . . .</i>	.349
Trideset šesto poglavlje	
<i>Prva opomena . . . . .</i>	.355
Trideset sedmo poglavlje	
<i>Pad komesara Ešeriha . . . . .</i>	.363

Trideset osmo poglavlje	
<i>Druga opomena</i>	.373
Trideset deveto poglavlje	
<i>Treća opomena</i>	.377
Četrdeseto poglavlje	
<i>Gospodin kriminalistički svetnik Cot</i>	.385
Četrdeset prvo poglavlje	
<i>Oto Kvangel postaje nesiguran</i>	.392
Četrdeset drugo poglavlje	
<i>Stari partijski drug Perzike</i>	.396
Četrdeset treće poglavlje	
<i>Barkhauzen izrađen i treći put</i>	.403
Četrdeset četvrto poglavlje	
<i>Intermeco: jedna seoska idila</i>	.408
Četrdeset peto poglavlje	
<i>Pada kriminalistički svetnik Cot.</i>	.421
Četrdeset šesto poglavlje	
<i>Komesar Ešerih opet na slobodi.</i>	.425
Četrdeset sedmo poglavlje	
<i>Kobni ponedeljak.</i>	.429
Četrdeset osmo poglavlje	
<i>Ponedeljak, dan komesara Ešeriha</i>	.438
Četrdeset deveto poglavlje	
<i>Hapšenje Ane Kvangel.</i>	.441
Pedeseto poglavlje	
<i>Razgovor s Otom Kvangelom</i>	.449
Pedeset prvo poglavlje	
<i>Komesar Ešerih.</i>	.457
ČETVRTI DEO: KRAJ	
Pedeset drugo poglavlje	
<i>Ana Kvangel na saslušanju</i>	.465

Pedeset treće poglavlje	
<i>Snuždeni Hergezelovi</i>	.473
Pedeset četvrto poglavlje	
<i>Najteže breme Ota Kvangela</i>	.484
Pedeset peto poglavlje	
<i>Ana Kvangel i Trudel Hergezel</i>	.489
Pedeset šesto poglavlje	
<i>Baldur Perzike dolazi u posetu</i>	.496
Pedeset sedmo poglavlje	
<i>Novi drug u ćeliji Ota Kvangela.</i>	.505
Pedeset osmo poglavlje	
<i>Život u ćeliji.</i>	.513
Pedeset deveto poglavlje	
<i>Dobri pastor.</i>	.519
Šezdeseto poglavlje	
<i>Trudel Hergezel, rođena Bauman.</i>	.525
Šezdeset prvo poglavlje	
<i>Glavna rasprava: ponovni susret</i>	.533
Šezdeset drugo poglavlje	
<i>Glavna rasprava: predsjednik Fajzler</i>	.539
Šezdeset treće poglavlje	
<i>Glavna rasprava: tužilac pinč.</i>	.546
Šezdeset četvrto poglavlje	
<i>Glavna rasprava: svedok Ulrich Hefke.</i>	.551
Šezdeset peto poglavlje	
<i>Glavna rasprava: branilac.</i>	.556
Šezdeset šesto poglavlje	
<i>Glavna rasprava: presuda</i>	.562
Šezdeset sedmo poglavlje	
<i>Mrtva kuća</i>	.566
Šezdeset osmo poglavlje	
<i>Molbe za pomilovanje</i>	.573

Šezdeset deveto poglavlje*Najteža odluka Ane Kvangel* . . . . . 579**Sedamdeseto poglavlje***Vreme je, Kvangele* . . . . . 589**Sedamdeset prvo poglavlje***Poslednji put* . . . . . 594**Sedamdeset drugo poglavlje***Ponovni sastanak Ane Kvangel* . . . . . 601**Sedamdeset treće poglavlje***Dečak* 603**DODATAK**

Hans Falada: O ipak postojećem

otporu Nemaca Hitlerovom teroru 611

Almut Gizeke: Pogovor 629

Rečnik 643

Biografski podaci 657

O autoru 661

Piščev predgovor

Događaji u ovoj knjizi prate u opštim crtama dosjee Gestapoa o ilegalnoj aktivnosti jednog berlinskog bračnog para iz radničke klase od 1940. do 1942. godine. Samo u opštim crtama – roman ima sopstvene zakone i ne može u svemu da sledi stvarnost. Zato pisac nije ni nastojao da sazna autentične podatke iz privatnog života to dvoje ljudi: morao je da ih opiše onako kako ih on vidi. Oni su, dakle, dva lika iz mašte, kao što su izmišljeni i svi ostali likovi u ovom romanu. Pa ipak, spisatelj veruje u unutarnju istinu onoga što priča makar i bilo pojedinosti koje ne odgovaraju u svemu stvarnim prilikama.

Ponekom čitaocu će zasmetati što u knjizi ima mnogo muka i smrti. Ali pisac dopušta sebi da skrene pažnju na to da se ova knjiga gotovo isključivo bavi ljudima koji su se borili protiv Hitlerovog režima, njima i njihovim progoniteljima. U tim krugovima je od 1940. do 1942, kao i pre i posle toga, bilo zaista mnogo umiranja. Dobra trećina radnje ovog romana odigrava se u zatvorima i ludnicama, a smrt je i tamo nemilosrdno kosila. Piscu često nije bilo lako što nudi tako mračnu sliku, ali više svetlosti značilo bi laž.

Berlin, oktobar 1946.

H. F.

PRVI DEO

Kvangelovi

PRVO POGLAVLJE
Pošta donosi lošu vest

Poštarka Eva Kluge lagano se penje stepeništem u Ulici Jablonskoga broj 55. Nije spora samo zato što je umorna od raznošenja pošiljki nego i stoga što joj je u torbi jedno od onih pisama koja mrzi da uručuje, a baš sada mora da ga dostavi Kvangelovima dva sprata više. Ta žena je sigurno već vreba, vreba raznosaćicu pošte već duže od dve nedelje s pitanjem zar za nju nema vojničkog pisma.

Pre nego što preda vojno pismo otkucano na pisaćoj mašini, poštarka Kluge bi trebalo da, na istom spratu, Perzikeovima uruči *Felkišer beobahter*.^{*} Perzike je administrator, ili politički rukovodilac, ili nešto drugo u Partiji – mada je Eva Kluge, otkako radi u Pošti, članica Partije, ona i dalje brka sva ta zvanja. U svakom slučaju, Perzikeove mora da pozdravi sa: „Hajl Hitler!“,

---

^{*} Za nazive i pojmove iz vremena Trećeg Rajha, istorijske ličnosti, skraćnice, strane, nepoznate ili manje poznate reči vidi Rečnik u DODATKU. (Prim. prev.)

---

i dobro pripazi šta govori. Zapravo, svuda to mora, malo je onih kojima Eva Kluge sme da kaže šta stvarno misli. Politika je uopšte ne zanima, ona je prosto žena i kao žena smatra da se deca ne donose na svet zato da ih pobiju mecima. Ni domaćinstvo bez muškarca ne vredi ništa, a ona sada nema ništa, ni oba svoja dečaka, ni muža, ni domaćinstvo. Umesto toga, mora da drži jezik za zubima, bude vrlo oprezna i raznosi gnusna vojna pisma, koja nisu pisana rukom, nego kucana na mašini, a kao pošiljaoci su navedeni pukovski ađutanti.

Ona zvoni kod Perzikeovih, kaže: „Hajl Hitler!“ i daje staroj pijanduri njegov *Felkišer*. On već nosi na reveru partijske i državne ambleme – ona većito zaboravlja da prikači svoje partijske ambleme – i pita: „Š’a se radi?“*

Ona oprezno odgovara: „Ne znam. Mislim da je Francuska kapitulirala.“ I brzo dopunjuje pitanjem: „Je li neko od Kvan gelovih kod kuće?“

Perzike se uopšte ne obazire na njeno pitanje. On na brzu ruku razvija novine. „Pa tu vam stoji: Francuska kapitulirala. Bolan, gospoj’ce, a vi to kažete kô da prodavate kajzerice! Pa to morate osuti živo! Morate reći svakome gde banete, da utuvi i zadnje zanovetalo! Dobismo, eto, i drugi blickrig, a onda odmah ožeži po Engleskoj! Za firtalj godine razbucaćemo Tomije, a onda će nam naš Firer pokazati šta je život! Onda drugi mogu da liju krv, a mi smo gospodari sveta! Nu, curo, uđi da trgnemo koju! Amalija, Erna, Auguste, Adolfe, Baldure – svi ovamo! Danas vatamo zjala, niš’ se ne radi! Danas ljuštimo rakijicu,

---

* Pitoreskni berlinski dijalekt, kojim je Falada tako suvereno vladao i koji daje posebnu notu njegovim knjigama, nažalost nije moguće adekvatno preneti. Dosledna upotreba bilo kog domaćeg dijalekta ne bi samo odskakala od celine romana, najvećim delom pisanog elegantnim književnim jezikom, već bi pojačala utisak „falširanja“. U nedostatku boljeg rešenja prevodilac je odlučio da ove fragmente prenosi mešavinom standardnog žargona i solecizama, svestan svih mana te kombinacije. (Prim. prev.)

---

danas je kapitulirala Francuska, a danas po podne možda ode-
mo do one stare Čivutke na četvrti sprat i ta mrcina mora da
nas časti s kafu i kolače! Kažem vam, sad kad je i Francuska na
podu, matora to mora, nema više labavo! Sad smo gospodari
sveta, a pred nama svi mora da kušuju!“

I dok gospodin Perzike u krugu svoje familije priča sve
vatrenije, a prve čašice rakije već se sručuju u grlo, poštarka
se odavno popela sprat više i zazvonila kod Kvangelovih. Već
drži pismo u ruci i spremna je da odmah odjuri dalje. Ali ima
sreće; ne otvara joj žena, koja obično s njom izmeni nekoliko
ljubaznih reči, nego muž, oštrog lica, nalik na ptičje, tankih
usana i hladnih očiju. Čutke joj uzima pismo iz ruke i zatvara
joj vrata ispred nosa, kao da je kradljivica koje se treba čuvati.

Ali Eva Kluge na tako što samo sleže ramenima i silazi ste-
penicama. Ima takvih ljudi; otkad raznosi poštu u Ulici Jablon-
skoga, taj čovek joj nikada nije uputio nijednu reč, čak ni „hajl
Hitler“ ili „dobar dan“, mada, kao što joj je poznato, i on ima
neki položaj u Radničkom frontu. No, mani ga, ona ne može
da ga promeni, pa nije uspela da promeni ni sopstvenog muža,
koji trači novac na sedenje po kafanama i klađenje, a pojavljuje
se kod kuće samo kada je bez prebijene pare.

Kod Perzikeovih su ukućani, u svom uzbuđenju, ostavili
otvorena ulazna vrata, koja vode u hodnik, i iz stana dopiru
zveckanje čaša i slavljenička galama. Poštarka tiho zatvara vrata
i nastavlja da silazi. Pritom misli da je ta vest zapravo dobra,
jer brzom pobedom nad Francuskom mir postaje bliži. Onda
će se vratiti i njena dva dečaka i opet može da im pruži dom.

Ali ove nade remeti joj neprijatno osećanje da će tada u
samom vrhu biti ljudi kao što su Perzikeovi. Imati takve gospo-
dare, s kojima ste primorani da uvek držite jezik za zubima i
nikada ne smete da kažete ono što vam je na srcu, to joj se baš
ne čini pravo.

Letimice misli i na čoveka hladnog lica orlušine kome je upravo uručila pismo iz vojne pošte, misli i na staru Jevrejku Rozentalovu, gore, na četvrtom spratu, kojoj je Gestapo pre dve nedelje odveo muža. Ne može da ne žali tu ženu. Rozentalovi su ranije držali trgovinu rubljem u Prenclauerskoj aleji. Prvo su im arizovali radnju, a sada su odveli i čoveka, koji je bio na pragu sedamdesete. Taj stari par sigurno nikada nikome nije učinio ništa nažao, a uvek su davali i na veresiju, pa i Evi Kluge kada nije imala novca za dečje rublje. Kod Rozentalovih roba nije bila ni gora ni skuplja nego u ostalim radnjama. Ne, gospođi Evi Kluge ne ide u glavu da je čovek kao Rozental gori od Perzičkih samo zato što je Jevrejin. A sada starica sedi tamo gore sama samcita u stanu i više se ne usuđuje da izađe na ulicu. Tek kada se smrkne ide u kupovinu s jevrejskom zvezdom i verovatno gladuje. Ne, misli Eva Kluge, i da smo deset puta pobedili Francusku, ovo što se kod nas radi nije pravo...

Utom stiže u susednu kuću i tamo nastavlja da raznosi poštu.

Za to vreme poslovođa Oto Kvangel je s pismom iz ratne vojne pošte ušao u sobu i stavio ga na šivaću mašinu. „Eto!“, kaže sasvim kratko. Uvek prepušta ženi da prva otvori ova pisma jer zna koliko je privržena njihovom sinu jedincu Otu. Stoji naspram nje; uvukao je tanku donju usnu među zube i čeka da vidi kako će joj lice sinuti od radosti. Na svoj tihi način, škrt u rečima i lišen nežnosti, on veoma voli tu ženu.

Pošto je otvorila pismo, lice joj za trenutak zaista zasja, a onda, čim vide da je kucano na mašini, osmeh joj se ugasi. Izraz joj postade plašljiv, čitala je sve sporije i sporije, kao da strepi od svake naredne reči. Muž joj se pognuo napred i izvadio ruke iz džepova. Zube je zario u donju usnu, sluti nesreću. U sobi je gluva tišina. Žena se zadihala i počinje da krklja...

Najednom joj se iz grla otkida tih krik, glas kakav njen muž još nikada nije čuo. Glava joj pada napred, udara prvo o kaleme

---

konca na šivaćoj mašini, a zatim među nabore materijala koji je šila, prekrivajući kobno pismo.

Kvangel u dva koraka stiže iza nje. S hitrinom koja mu nije svojstvena, spušta joj na leđa krupnu ruku, ogrubelu od rada. Oseća da mu žena drhti celim telom. „Ana“, kaže. „Ana, molim te!“ Čeka jedan trenutak, a onda se odvažuje: „Šta je s Otom? Ranjen je, je li? Teško?“

Drhtaji i dalje prolaze ženinim telom, ali joj se sa usana ne čuje ni glasak. Ne pokušava da digne glavu i pogleda ga.

On joj posmatra kosu na temenu, tako se proredila za sve ove godine otkako su u braku. Sada su stari; ako se Otu zbilja nešto desilo, ona više neće imati ni dobiti nikoga koga može da voli osim njega, a on oduvek oseća da u njemu nema mnogo toga što je vredno ljubavi. Nikada i nijednom reči nije umeo da joj kaže koliko mu je bliska. Čak ni sada ne ume da je pomiluje, da ispolji nežnost, da je teši. Samo drži tešku šaku na njenoj proređenoj kosi, blago je sili da digne glavu k njemu i poluglasno je pita: „Šta nam pišu, hoćeš li mi reći, Ana?“

Ali mada su joj oči sasvim blizu njegovih, ona ga ne gleda, nego ih drži skoro zatvorene. Lice joj je žućkastobledo, izgubilo je inače svežu boju. I meso na kostima izgleda joj gotovo izjedeno, kao da posmatra mrtvačku lobanju. Samo obrazi i usta drhte, kao što joj drhti celo telo, obuzeto nekim tajanstvenim unutrašnjim ceptenjem.

I dok Kvangel tako gleda ovo poznato, a sada tako strano lice, dok mu srce snažno i sve snažnije lupa, dok oseća potpunu nemoć da je imalo uteši, obuzima ga dubok strah. Strah zapravo gotovo smešan u poređenju s ovako dubokim bolom njegove žene, naime strah da bi mogla početi da vrišti još jače i divljije nego što je vrisnula maločas. On je uvek bio za tišinu, niko u kući ne treba da čuje ni da primećuje Kvangelove, a pogotovo ne glasno ispoljavanje osećanja: ne! Pa ipak, čak i u takvom

strahu taj čovek ne ume da kaže ništa više od onoga što je već rekao: „Šta pišu? Kaži već jednom, Ana!“

Pismo leži otvoreno, ali on se ne usuđuje da ga takne. Morao bi da pusti ženinu glavu, a zna da bi ta glava, na čijem čelu su već dve krvave mrlje, opet pala na mašinu. Savlađuje se i još jedanput pita: „Šta je s Otohenom?“*

Čini se da ovo ime od milja, koje njen muž skoro nikada nije koristio, vraća ženu u život iz sveta bola. Ona guta vazduh dva-tri puta i čak otvara oči, koje su inače intenzivno plave a sada izgledaju kao izbledele. „Otohenom?“, gotovo šapće. „Šta bi s njim bilo? Ništa nije s njim, nema više Otohena, eto šta je!“

Mužu se otima samo jedno „oh!“, teško „oh!“ iz dna duše. Nesvestan šta čini, ispušta ženinu glavu i poseže za pismom. Oči mu zure u redove, koje ne uspeva da čita.

Žena mu tada istrže pismo iz ruku. Raspoloženje joj se naglo preokrenulo, sada ljutito cepa pismo na komade, na komadiće, na još sitniju parčad, a pritom mu uzbuđeno kreše u lice: „Nećeš valjda da čitaš to đubre, te odvratne laži koje pišu svima! Da je umro junačkom smrću za svog Firera i svoj narod? Da je od njega postao uzoran vojnik i kamerad? Hoćeš da ti pune glavu time mada oboje znamo kako je Otohen najradije čeprkao oko svojih radio-aparata i da je plakao kada su ga pozvali u vojsku! Koliko puta mi je u vreme kada je bio regrut govorio kako su tamo pokvareni i da bi dao desnu ruku samo da ih se reši! A sada je uzoran vojnik plus junačka smrt! Laži, sve same laži! Ali to ste udesili vi sa svojim usranim ratom, ti i tvoj Firer!“

---

* Sufiksom *-chen* u nemačkom jeziku gradi se deminutiv ili hipokoristik. Ovde je zadržan nemački nastavak jer adaptacije muških imena tipa Otojica ili Otica, odnosno Eno – Enojica, u savremenom srpskom jeziku zvuče neprirodno. U transkripciji ženskih imena (npr. *Eva – Evchen*) strani sklop se može izbeći, pa otud naslanjanje na našu praksu – *Evica*. (Prim. prev.)

Žena sada stoji pred njim, ta žena, rastom niža od njega, ali munje besa sevaju joj iz očiju.

„Ja i moj Firer?“, mrmlja on preneražen ovim napadom. „Otkud je on odjednom *moj* Firer? Ja čak nisam član Partije, samo sam u Radničkom frontu, a tamo moraju da budu svi. I uvek smo ga birali oboje, a i ti imaš dužnost u Frauenšaftu.“

Sve to govori polako, na svoj razborit način, ne toliko da se brani, koliko da izloži činjenice. Još ne razume kako je žena odjednom došla na ideju da ga napadne. Uvek su bili istomišljenici...

No ona se žesti: „A zašto si ti onda muško u kući i odlučuješ o svemu, pa sve mora da bude kako si ti sebi uvrteo u glavu čak i kada ja hoću samo da napravim pregradu u podrumu za čuvanje krompira preko zime; mora da bude kako si je ti zamislio, ne ja. A pogrešno odlučuješ o nečem ovako važnom? Ali ti si mlakonja, samo hoćeš da sačuvaš svoj mir i ne privlačiš pažnju. Radiš što i svi drugi i kada viču: 'Firer naređuje, mi sledimo!', jurcaš za njima kao uškopljeni ovan. A mi smo pak morali smo da jurcamo za tobom! Ali sada je moj Otohen mrtav i nijedan firer na svetu, pa ni ti, neće mi ga vratiti!“

On sve to sasluša bez ijedne reči protivljenja. Nikada nije bio svađalica, a osim toga osećao je da iz nje govori samo bol. Bio je maltene srećan što je ljuta na njega, što se još ne prepušta tugovanju. U odgovor na te optužbe, samo reče: „Neko mora da kaže Trudel.“

Trudel je bila Otohenova devojka, gotovo verenica; njegove roditelje Trudel je oslovljavala s „majčice“ i „oče“. Čak i sada, u Otohenovom odsustvu, često je svraćala kod njih i ćaskala s njima. Prekodan je radila u jednoj fabrici za izradu uniformi.

Spominjanje Trudel odmah skrenu misli Ane Kvangela u drugom pravcu. Kratko pogleda blistav zidni časovnik s klatnom i upita: „Hoćeš li stići do kraja smene?“

„Danas sam u smeni od jedan do jedanaest“, odgovori on. „Stići ću.“

„Dobro“, reče ona. „Onda idi, ali je samo pozovi ovamo i ne govori joj još ništa o Otohenu. Ja ću joj reći. Jelo će ti biti spremno u dvanaest.“

„Onda idem i reći ću joj da navrati večeras“, primeti on, ali ne ode, već joj se zagleda u bledožučkasto lice bolesna izgleda. Ona ga opet pogleda, pa su neko vreme tako ćutke posmatrali jedno drugo, to dvoje ljudi koji su proveli zajedno tridesetak godina, uvek u slozi, on ćutljiv i tih, ona unoseći u stan malo života.

Pa ipak, ma koliko da su se sada zgledali, nisu izmenjali nijednu reč. Naposletku on klimnu glavom i ode.

Čula je kako se za njim zatvaraju vrata stana. Čim se uverila da je zaista otišao, opet se okrenula šivaćoj mašini i počela da skuplja komadiće kobnog pisma iz vojne pošte. Pokušavala je da ih složi, ali je brzo uvidela da bi to predugo trajalo, a pre svega morala je da mu pripremi jelo. Zato je pažljivo pokupila poderane hartijice u koverat, koji je stavila u svoju zbirku crkvenih pesama. Po podne, kada Oto zaista ode od kuće, imaće vremena da sredi komadiće i zalepi ih. Čak i ako su sve to glupe laži, pokvarene laži, to je poslednji spomen na Otohena! Ipak će ga sačuvati i pokazati Trudel. Možda će tada biti u stanju da se isplače, sada joj je u srcu još buktala vatra. Prijalo bi joj da može da plače!

Ona ljutito odmahnu glavom i ode do štednjaka.

DRUGO POGLAVLJE

Šta je imao da kaže Baldur Perzike

Baš kada je Oto Kvangel prolazio pored stana porodice Perzike, odande se razlegalo urnebesno zavijanje, izmešano s poklicima

„zighajl“. Kvangel ubrza samo da ne bi sreo nikoga iz tog društva. Stanovali u istoj kući već deset godina, ali Kvangel se posebno trudio da izbegne svaki susret s Perzikeovima još u vreme kada je ovaj bio mali i prilično propao krčmar. Perzikeovi su sada postali veliki ljudi, stari je zauzimao sve moguće funkcije u Partiji, a oba starija sina bila su u SS-u; činilo se da nemaju nikakvih novčanih briga.

Utoliko je bilo više razloga da ih se čovek čuva, jer su svi na takvim položajima morali voditi računa da ostanu omiljeni u Partiji, a to su mogli samo tako što bi učinili nešto za Partiju. To nešto je pak značilo potkazivanje drugih, na primer prijavu: taj i taj je slušao inostranu radio-stanicu. Zato bi Kvangel najradije još odavno spakovao sve radio-aparate iz Otove sobe i prebacio ih u podrum. Čovek nikada nije dovoljno oprezan u ovim vremenima u kojima svako špijunira druge, a Gestapo drži ruku nad svima, KZ u Sachsenhauzenu postaje sve veći, a giljotina u Pleceu svakodnevno radi. Njemu, Kvangelu, radio ne treba, ali Ana je bila protiv odnošenja. Govorila je da još važi ona stara izreka: čista savest svaki dan nosi miran san. Mada je to odavno prestalo da važi, ako je ikada i bilo istina.

Obuzet takvim mislima, Kvangel je, dakle, pohitao niza stepenice i kroz dvorište izašao na ulicu.

Perzikeovi su onako galamili zato što je zvezda porodice, Baldur – koji sada pohađa gimnaziju i može čak da dospe u napolu ako ga otac pogura svojim vezama – dakle, zato što je Baldur u listu *Völkisher Beobachter* pronašao jednu fotografiju. Na slici se vide Firer i maršal Rajha Gering, a potpis glasi: „Po prijemu vesti o kapitulaciji Francuske.“ A tako i izgledaju na slici: Geringovo užareno lice blista od smeha, a Firer čak izražava zadovoljstvo lupajući se po bedrima.

I Perzikeovi su se radovali i smejali kao oni na slici dok Baldur, uvek oštrouman, nije upitao: „Pa, zar ne vidite baš ništa čudno na ovoj slici?“

Svi zure u njega i iščekuju. Tako su uvereni u duhovnu nadmoć ovog šesnaestogodišnjaka da niko ne dopušta sebi da glasno iznese makar neku slutnju.

„Pa eto!“, kaže Baldur. „Razmislite! Sliku je snimio neki novinski fotograf. Je l' taj slučajno stajao baš tamo kada je stigla vest o kapitulaciji? Mora da su je saopštili telefonom, ili ju je doneo kakav kurir, ili je čak potekla od nekog francuskog generala, a na fotografiji se ne vidi ništa od toga. Obojica stoje u vrtu sasvim sami i raduju se...“

Baldurovi roditelji, braća i sestra još sede i nemo pilje u njega. Od napete pažnje izraz lica im je gotovo glup. Stari Perzike bi se najradije poslužio još jednom rakijicom, ali se ne usuđuje da to učini dok Baldur govori. Iz iskustva zna da Baldur ume da bude vrlo neprijatan kada se njegovim političkim izlaganjima ne pokloni dovoljna pažnja.

U međuvremenu sin nastavlja: „Dakle, fotografija je nameštena. Uopšte nije načinjena u času kada je stigla vest o kapitulaciji, nego nekoliko sati kasnije ili možda tek sledećeg dana. A sada pogledajte kako se Firer raduje, čak se pljeska po bedrima od radosti! Zar verujete da veliki čovek kao što je Firer može sutradan da se toliko raduje takvoj vesti? On sada već unapred misli na Englesku i kako ćemo rasturiti Tomije. Ne-e, sve na ovoj slici je gluma, počev od trenutka snimanja do pljeskanja. To je bacanje prašine u oči glupcima!“

Sada Baldurovi zure u njega kao da su oni ti glupaci kojima se baca prašina u oči. Da nije posredi Baldur, zbog takve primedbe svakog stranca prijavili bi Gestapou.

Ali Baldur nastavlja: „Vidite, u tome i jeste veličina našeg Firera: on nikome ne dopušta da prokljuvi njegove planove. Svi misle da se raduje svojoj pobedi u Francuskoj, a on možda već skuplja brodove za invaziju na Englesku. Vidite, tome se moramo učiti od našega Firera: ne smemo se pred svakim izlanuti

---

ko smo i šta hoćemo!“ Ostali revnosno klimaju glavama; veruju da su najzad shvatili na šta Baldur cilja. „Da, klimate“, ljuti se Baldur, „ali sve radite suprotno! Nema ni pola sata da sam čuo oca kako pred poštarikom govori da matora Rozentalova tamo gore ima da nas počasti kafom i kolačima...“

„Oh, matora čivutska krmača!“, veli otac Perzike, ali s privukom izvinjenja u glasu.

„Pa, jeste“, priznaje sin, „ako joj se nešto dogodi, niko se neće mnogo potresti. Ali zašto uopšte ljudima pričati o tako nečem? Sigurno je sigurno. Šacni onog čoveka koji stanuje iznad nas, Kvangela. Iz njega ne možeš da izvučeš ni slova, ali sasvim sam siguran da vidi i čuje sve i ima mesto gde to prijavljuje. Ako taj jednom prijavi da Perzikeovi ne drže jezik za zubima, da nisu pouzdani, da im se ne može verovati, onda smo ugasili. U najmanju ruku, nadrljaćeš ti, oče, a ja neću mrdnuti malim prstom da te vadim iz KZ-a, ili Moabita, ili Plecea, ili gde već budeš gulio mardelj.“

Svi čute, pa čak i tako uobražen čovek kao što je Baldur oseća da to ćutanje ne znači opšte odobravanje. Zato brzo dodaje kako bi pridobio makar braću i sestru: „Svi mi težimo da budemo malo uspešniji od oca, a kako to postići? Samo partijskim radom! A to znači da se moramo ugledati na Firera: bacajte ljudima prašinu u oči, pravite se dobrice, a onda, iza leđa, kad niko ništa ne sluti – krk i teraj dalje! U Partiji treba da znaju: Perzikeovima može da se poveri sve, naprosto sve!“

Baldur još jednom gleda sliku nasmejanih Hitlera i Geringa, kratko klima glavom, a zatim sipa rakiju, u znak da je završio svoje političko izlaganje. I kroz smeh kaže: „Ne duri se, oče, što sam ti skesao šta mislim!“

„Tek ti je šesnaesta i sin si mi“, započinje stari, još uvređen.

„A ti si moj matori koga sam previše puta video našikanog da bi još mogao da mi imponuješ“, kaže Baldur Perzike brzo i

time privuče na svoju stranu smejače, pa čak i večno uplašenu majku. „Ne-e, mani to, oče, jednog dana vozikaćemo se u svom privatnom automobilu i moći ćeš da ločeš sekt iz dana u dan do mile volje.“

Otac bi hteo da doda još nešto, ali ovog puta protiv sekta jer ga ne ceni toliko kao svoju omiljenu rakiju od žitarica. Ali Baldur nastavlja brzo i tiše: „Ideje ti nisu loše, oče, ali o tome ne treba da razgovaraš ni sa kim osim s nama. Možda zbilja ima načina da se Rozentalova odradi, ali za više nego tek za kafu i kolače. Pusti me samo da o tome razmislim, to traži oprezan pristup. I drugi su možda namirisali to pečenje, a možda se ti drugi bolje kotiraju od nas.“

Spuštao je glas i pred kraj je postao jedva čujan. Baldur Perzike je opet uspeo da pridobije za sebe sve, čak i oca koga je isprva dobro najedio. Zato sada nazdravlja: „Dignimo ovu čašu za kapitulaciju Francuske!“ A dok se pljeska po bedru, smejući se pritom, svi primećuju da on zapravo misli na nešto drugo, to jest, na staru Rozentalovu.

Svi se bučno smeju u isti mah, kucaju se i piju rakiju samo tako, čašu za čašom. Ali dobro podnose alkohol, ovaj bivši kafedžija i njegova deca.

TREĆE POGLAVLJE

Čovek po imenu Barkhauzen

Poslovođa Kvangel izašao je u Ulicu Jablonskoga i zatekao Emila Barkhauzena kako stoji pred kućnim vratima. Izgledalo je da je jedino zanimanje Emila Barkhauzena da uvek visi tamo gde ima u šta da zija ili šta da čuje. Čak ni rat, zbog kojeg su svuda uvedene službene obaveze prema oružanoj sili i prinudni rad, nije tu ništa promenio: Emil Barkhauzen je i dalje visio na ulici.

Stajao je tamo bezbojna lica, dugačke mršave prilike u iznošenom odelu i zlovoljno posmatrao Ulicu Jablonskoga, gotovo pustu u ovo doba dana. Kada je ugledao Kvangela, vrati mu se moć pokreta, priđe mu i pruži ruku. „Kuda ćete sada, Kvangele?“ upita. „Pa još vam je prerano za fabriku.“

Kvangel se napravi da ne vidi pruženu ruku i gotovo nerazgovetno promrmlja: „Žuri mi se.“

Pritom je već išao dalje ka prema Prenclauerskoj aleji. Samo mu je još falio ovaj nametljivi brbljivac!

Ali nije bilo tako lako otresti ga se. Meketavo se nasmejao i doviknuo: „Onda ćemo istim putem, Kvangele!“ A pošto je ovaj drugi nastavio da grabi ukočeno zureći preda se, on dodade: „Lekar mi je, naime, zbog zatvora prepisao da se mnogo krećem, a mrzi me da okolo hodam sam!“

Počeo je da nadugačko i naširoko opisuje šta je već sve preduzimao protiv svog zatvora. Kvangel ga uopšte nije slušao. Zaokupljale su ga dve misli i jedna je stalno potiskivala drugu – da više nema sina i da mu je Ana rekla: „Ti i tvoj Firer.“ Kvangel je priznao samome sebi: nikada nije voleo tog dečaka onako kao što otac treba da voli sina. Od rođenja je u detetu gledao samo smetnju za svoj mir i potajno ga krivio što mu remeti odnose s Anom. Ako je sada ipak osećao bol, bilo je to zato što ga je uznemiravala pomisao kako će Ana primiti ovu smrt i šta će se sve zbog toga promeniti. Nije li mu Ana već rekla: „Ti i tvoj Firer!“

Nije bila u pravu. Hitler mu nije bio firer ili mu bar nije bio firer više negoli Ani. Uvek su bili saglasni da je Firer izvukao kola iz blata kada je 1930. Kvangel, tada vlasnik male stolarske radionice, bankrotirao. Posle četiri godine nezaposlenosti postao je poslovođa u velikoj fabrici nameštaja, pa je svake nedelje donosio kući četrdeset maraka. S tim novcem su dobro živeli. A za to je bio zaslužan Firer, koji je opet pokrenuo privredu. U tome su uvek bili saglasni.

Ali zbog toga ipak nisu stupili u Partiju. Tako im je bilo žao da plaćaju partijsku članarinu, ionako su ih cedili na svakom koraku: za WHW, za sve moguće skupove, za Radnički front. Da, u fabrici su i njemu natovarili neku službicu u Radničkom frontu i baš to je bio drugi razlog što se nijedno od njih dvoje nije učlanilo u Partiju. Jer on je u svakoj prilici video kako stalno prave razliku između narodnih drugova* i partijskih drugova. I najgori partijski drug bio im je vredniji od najboljeg narodnog druga. Kad jednom stupi u Partiju, čovek zapravo može sebi da dozvoli sve: neće mu se ništa desiti tek onako. Oni su to zvali vernost za vernost.

Ali on, fabrički poslovođa Oto Kvangel, bio je za pravičnost. Svaki čovek je za njega bio čovek, a je li partijac nije pritom igralo nikakvu ulogu. Dok je u radionici neprestano doživljavao kako neko zbog male greške na radnom predmetu biva dužan i ružan, a drugi sme da isporučuje fušeraj za fušerajem, uvek se nanovo uzbuđivao. Zarivao je zube u donju usnu i besno je grizao – da je samo mogao, davno bi se ratosiljao i ovog mestašca u DAF-u!

Ana je to dobro znala i zato nipošto nije smela da izgovori one reči: „Ti i tvoj Firer!“ Kod Ane je sve bilo drukčije, sasvim je dobrovoljno prihvatila službu u Frauensaftu, ne pod moranje kao on. Bože moj, razumeo je kako je kod nje do toga došlo. Celog života je bila služavka, prvo na selu, onda ovde u gradu. Celog života je trpela da je drugi požuruju i naređuju joj. Ni u braku nije imala mnogo toga da kaže, ne zato što joj je on mnogo komandovao, nego jednostavno stoga što se silom prilika sve vrtelo oko njega, jer je on zarađivao.

---

* Specifičnost upotrebe izraza *Volksgenosse* u terminologiji Trećeg Rajha, na koju se osvrće i sam autor u tekstu *O ipak postojećem otporu Nemaca Hitlerovom teroru* (vidi DODATAK), navela je prevodioca da, umesto uobičajenog prevoda „sunarodnik“, koristi kalkiranu, doslovno prevedenu sintagmu „narodni drug“ u slučajevima kada se razlika naročito ističe. (Prim. prev.)

Ali sada je imala službu u Frauenšaftu, pa ako je i onde primala naređenja odozgo, imala je pod sobom gomilu devojaka i žena, čak i dama, kojima je sada ona naređivala. Naprosto ju je zabavljalo kad bi tamo opet pronašla neku lenju besposličarku crveno lakiranih noktiju i mogla da je pošalje u neku fabriku. Ako su na nekoga od Kvangelovih uopšte mogle da se odnose reči kao što su: „Ti i tvoj Firer“, to je na prvom mestu bila Ana.

Naravno, naravno, i ona je odavno znala za jadicu i primetila, na primer, da neke od tih finih dama jednostavno nisu bile poslate da rade jer su tamo gore imale suviše dobre prijatelje. Ili je negodovala kada su prilikom raspodele toplog donjeg rublja dolazili na red uvek isti ljudi, i to baš oni s partijskom knjižicom. I Ana je smatrala da su Rozentalovi pošteni ljudi i da nisu zaslužili takvu sudbinu, no zbog toga ipak nije pomišljala da napusti svoju službu. Tu nedavno je rekla da Firer uopšte ne zna kakve svinjarije rade njegovi ljudi u nižim redovima. Firer nije mogao da zna sve, a njegovi ljudi su ga jednostavno lagali.

Ali sada se zbila Otohenova smrt i Oto Kvangel je uznemireno osećao da će se odsad sve promeniti. Vidi pred sobom njeno bolesno bledožućkasto lice, opet čuje njenu optužbu, sada ide od kuće u sasvim neuobičajeno vreme s ovim brbljivim Barkhauzenom pokraj sebe, a večeras je kod njih Trudel, biće suza, beskrajne govorancije – a on, Oto Kvangel, toliko voli pravilnost u životu, uvek iste radne dane, po mogućstvu bez nekih naročitih događaja. Gotovo da mu smeta čak i nedelja. A sada će neko vreme sve biti poremećeno, pa ni sama Ana verovatno nikada neće biti ista kao ranije. To je doprlo preduboko iz nje, ono: „Ti i tvoj Hitler.“ Zvučalo je kao mržnja.

O svemu tome mora još jednom dobro da razmisli, samo mu to ne dozvoljava Barkhauzen. Taj čovek iznenada kaže: „Čujem da je i vama danas stiglo vojno pismo i da ga nije pisao vaš Oto?“

Kvangel upravlja u pratioca oštar pogled svojih tamnih očiju i mrmlja: „Brbljivko!“ Ali pošto ni sa kim ne želi da zapodeva

svađu, čak ni s ništarijom kao što je danguba Barkhauzen, gotovo preko volje dodaje: „Svi previše brbljaju!“

Emil Barkhauzen se ne vređa, Barkhauzena nije lako uvrediti, on spremno potvrđuje: „Istina je to što kažete, Kvangele! Zašto ona zmija od poštarke, Klugeova, ne drži jezik za zubima? Ali ne, ona svima mora da ispriča: 'Kvangelovi su dobili pismo s fronta, otkucano na pisaćoj mašini!' Nije joj dosta što može da ispriča da je Francuska kapitulirala!“ Pravi kratku pauzu, a zatim pita sasvim neuobičajeno, u pola glasa i sa saučešćem: „Je li ranjen, nestao ili...?“

On ćuti. A Kvangel – posle duže pauze – na pitanje onog drugog odgovara samo indirektno: „Dakle, Francuska je kapitulirala? Pa, mogli su to da urade i dan ranije, onda bi moj Oto još živio...“

Barkhauzen mu uzvraća neobično živahno: „Ali Francuska se predala tako brzo baš zato što su tolike hiljade umrle junačkom smrću. I zato toliki milioni sada ostaju živi. Kao otac morate se ponositi takvom žrtvom!“

„Vaši su još suviše mali da idu na front, je li, komšija?“, pita Kvangel.

Barkhauzen skoro uvređeno primećuje: „Pa znate to i sami, Kvangele! Ali kad bi svi najednom poginuli, od bombe ili tako nečega, bio bih ponosan. Zar mi ne verujete, Kvangele?“

Ali poslovođa mu ne odgovara na ovo pitanje, nego razmišlja: ako već ja nisam bio pravi otac i nisam voleo Ota kao što sam morao – tebi je tvoja tevbija jednostavno na teretu. Verujem da bi bio srećan ako bi te bomba odjednom oslobodila svih njih, to ti rado verujem!

Ipak, ne kaže ništa od toga, a Barkhauzen, kome je dojadilo da čeka na odgovor, sada ovako govori: „Razmislite malo, Kvangele, prvo Sudetska oblast, pa Čehoslovačka i Austrija, potom Poljska i Francuska i pola Balkana – ta, postaćemo najbogatiji

---

---

narod na svetu! I šta u poređenju s tim znači nekoliko stotina hiljada mrtvih? Svi ćemo se obogatiti!“

Kvangel mu uzvraća neobično brzo: „A šta da započnemo s tim bogatstvom? Mogu li da ga jedem? Kad se obogatim, hoću li bolje spavati? A ako, kao bogataš, više ne budem morao da idem u fabriku, šta da radim po ceo dan? Ne-e, Barkhauzene, *ja* nikada ne želim da se obogatim, a pogotovo ne na takav način. Takvo bogatstvo nije vredno nijednog izgubljenog života!“

Barkhausen iznenada grabi za ruku Kvangel, trese ga sa žarom u očima i žurno šapuće: „Kako smeš tako da govoriš, Kvangele? Znaš valjda da zbog takvog lajanja mogu da te pošaljemo u KZ? Direktno se suprotstavljaj našem Fireru! Da sam ja jedan od onih i da to prijavim...“

I sam Kvangel se prepada od sopstvenih reči. Mora da ga je onaj događaj s Otom i Anom izbacio iz koloseka više nego što je mislio, inače ga ne bi napustio urođen, večito budan oprez. Ali onaj drugi ne primećuje kod njega ni trunku straha. Snažnim radničkim šakama Kvangel oslobađa ruku iz mlitavog stiska drugoga i pritom kaže polako i ravnodušno: „A što se vi toliko uzbuđujete, Barkhauzene? Šta sam to rekao da biste me prijavili? Nisam rekao baš ništa. Tužan sam što mi je poginuo sin, Oto, i što mi je žena veoma ojađena. Ako hoćete, možete to da prijavite i, ako hoćete, samo izvolite! Odmah ću poći s vama i potpisati da sam to kazao!“

Ali dok se Kvangel brani tako neobično rečito, javlja mu se misao: poješću metlu ako ovaj Barkhausen nije policijski doušnik! Još jedan koga čovek mora da se čuva! A od koga ne mora? Ne znam ni šta će biti s Anom...

U međuvremenu su stigli do fabričke kapije. Kvangel opet ne pruža ruku Barkhauzenu. Jednostavno kaže: „Pa, dobro!“, i hoće da uđe.

No Barkhausen ga hvata za kaput i šapuće: „Komšija, o onome šta je bilo nećemo više razgovarati. Ja nisam doušnik i neću

nikoga da unesrećim. Ali učini uslugu i ti meni: moram ženi da dam malo novca za namirnice, a nemam u džepu ni pfeniga. Deca mi danas još nisu jela. Pozajmi mi deset maraka – vraćam ih u petak, zasigurno – bog i duša!“

Kvangel se opet oslobađa stiska onog drugog, baš kao i maločas. Misli: dakle, ti si takav, tako zarađuješ novac! I još: ne dam mu ni marku jer će pomisliti da ga se bojim i nikada me neće pustiti iz kandži. Glasno kaže: „Donosim kući samo trideset maraka nedeljno i meni samome potrebna je svaka od tih maraka. Ne mogu da ti dam novac.“

Zatim bez ijedne dalje reči ili pogleda ulazi u fabrički krug. Vrtar ga poznaje i propušta bez pitanja.

Barkhauzen pak stoji na ulici, zuri za njim i razmišlja šta sada da radi. Najradije bi otišao u Gestapo i prijavio Kvangela, tamo bi se bar ovajadio za neku cigaretu. Ali bolje je da to ne radi. Jutros je prenaljio, trebalo je da sačeka da se Kvangel sam izbrblja; posle sinovljeve smrti čovek je bio zreo za tako što.

No loše je procenio Kvangela, taj ne naseda na blef. Danas većina ljudi živi u strahu, tačnije svi, jer svi negde nekada rade nešto zabranjeno i uvek strepe da neko ne sazna za to. Treba ih samo iznenaditi u pravom trenutku, onda nemaju kud i plaćaju. Ali Kvangel nije takav, čovek oštrolik kao grabljiva ptičurina. Taj se verovatno ničega ne boji, a pogotovo se ne da iznenaditi. Ne, dići će ruke od tog čoveka, možda će biti bolje sreće sa ženom narednih dana, ženu sasvim drukčije pogađa smrt jedinca! Ženske onda počinju da džakaju.

Dakle, meta će mu narednih dana biti ta žena, ali šta sada? Zaista mora da dá Oti nešto novca, rano jutros krišom je pojeo poslednji komad hleba iz kuhinjskog ormara. Ali novca nema i gde da ga nabavi ovako na brzaka? Žena mu je prava ksantipa i u stanju je da mu život pretvori u pakao. Ranije je bila kurva u aleji Šenhauzer i katkad je umela da bude zbilja ljubazna i mila. Sada ima petoro njene derladi, to jest, većina verovatno

---

nije njegova, a ona zna da psuje kao neka prodavačica ribe na pokrivenoj pijaci. Mrcina i bije, a kada osim dece zvizne i njega, bude i malo tamburanja, pri čemu ona uvek izvuče deblji kraj, ali nikako da se opameti.

Ne, bez novca ne može da ode kod Oti. Odjednom mu pada na um stara Rozentalova, koja sada stanuje sasvim sama, bez ičije zaštite, na četvrtom spratu Ulice Jablonskoga 55. Kako to da se nije ranije setio matore Jevrejke, pa ona je kudikamo isplativiji posao od stare orlušine Kvangela! Žena je dobrodušna, zna je odranije kada su njen muž i ona još imali perionicu, i s njom će prvo pokušati na finjaka. Ako odbije, jednostavno će joj dati po njonji! Nešto će već naći, komad nakita, novac ili štogod za jelo, bilo šta da odobrovolji Oti.

Dok Barkhauzen tako razmišlja i stalno mu pred očima igraju slike onoga što će tamo sigurno naći – jer Jevreji još imaju svega, samo kriju od Nemaca ono što su im pokrali – dok se bavi takvim mislima, Barkhauzen se sve brže vraća u Ulicu Jablonskoga. Stiže u podnožje stepeništa i dugo osluškuje šumove odozgo. Ipak ne bi hteo da ga vide u prednjoj kući, jer on sam stanuje u zadnjoj, koja je ruglo od vrtne zgrade, u suterenu, dakle onome što se na dobrom nemačkom jeziku zove *Kellerwohnung*.^{*} Sama ta činjenica mu ne smeta, ali mu je ponekad neprijatno zbog ljudi.

Na stepeništu se ništa ne miče i Barkhauzen počinje da se žurno ali tiho penje stepenicama. Iz stana Perzikeovih odjekuju neobuzdana galama, klicanje i smeh, oni opet slave. Morao bi se jednom nekako priključiti porodici kao što su Perzikeovi, oni imaju jake veze, pa bi i njemu svanulo. Ali, naravno, takvi se ne obaziru na povremene doušnike kao što je on; prosto je neverovatno koliko su naduveni mladi esesovci i onaj Baldur. Stari je već bolji, kad se ušljema, ponekad mu pokloni pet maraka...

---

^{*} Stan u podrumu. (Prim. prev.)

U stanu Kvangelovih sve je tiho, a ni sprat više, kod Rozentala, ne čuje ništa koliko god da prislanja uvo uz vrata. Zato zvoni brzo i poslovno, kao što bi to učinio pismonoša, kome se žuri da ode dalje.

Međutim, ništa se ne miče i posle minut-dva Barkhauzen se odlučuje da zvoni drugi, a onda i treći put. U pauzi osluškuje i, mada ne čuje ništa, šapuće kroz ključaonicu: „Hajde, gospođo Rozental, otvarajte! Donosim vam vesti od vašeg muža! Brzo, pre nego što me neko vidi! Gospođo Rozental, čujem vas, otvarajte već jednom!“

U međuvremenu i dalje zvoni, ali bezuspešno. Najzad ga hvata bes. Ne sme i ovde da ostane praznih šaka, biće neviđenog rusvaja s Oti. Matora Čivutka mora da vrati ono što mu je pokrala! On besno zvoni, a pritom viče u ključaonicu: „Otvaraj, matora jevrejska krmačo, ili ću te nasapunjati tako da više ne vidiš belog boga! Ako mi ne otvoriš, još danas te šaljem u KZ, barabo čivutska!“

Da mu je samo pri ruci benzin, na licu mesta bi zapalio vrata toj mrcini!

Ipak, Barkhauzen se iznenada sasvim primiruje. Čuje da se dole otvaraju vrata nekog stana, pribija se tik uza zid. Ovde niko ne sme da ga vidi. Naravno, oni hoće da izađu na ulicu, sada mora samo da ostane tih.

Ali koraci govore da se neko penje stepenicama, nezadrživo, mada sporo i teturavo. Neki Perzike, pa još načeflejsani Perzike, Barkhauzenu još samo to fali. Najradije bi šmugnuo na tavan, ali gvozdена tavanska vrata su zaključana, a tu nema gde da se sakrije. Ostaje mu još samo jedna nada, da će pijanac proći kraj njega, a da ga ne primeti; nije isključeno ako je to stari Perzike.

Međutim, to nije stari Perzike, nego onaj odvratni klippan, Baldur, najgori od čitave bande! Stalno paradira u uniformi HJ

---

firera i očekuje da ga svako pozdravi prvi mada je još obična ništarija. Baldur se polako penje uz nekoliko poslednjih stepenika, toliko je pijan da se pridržava za ogradu. Uprkos staklastom pogledu, naravno da je odavno primetio Barkhauzena kraj zida, ali mu se obraća tek kada zastaje tačno ispred njega: „Šta njuškaš ovde po prednjoj zgradi? Neću to da trpim, teraj se u podrum kod svoje drolje! Marš, tutanj!“

I diže nogu s potkovanom cipelom, ali je odmah spušta; suviše je klimav na nogama da bi mogao da ga šutne.

Barkhauzen jednostavno nije dorastao takvom tonu. Kad mu neko tako skreše, on se sav uvuče u sebe i oduzme od straha. Ponizno šapuće: „Oprostite, gospodine Perzike! Htedoh samo da se malko našalim s matorom Čivutkom!“

Balduru se u čelo urezuju bore od napetog razmišljanja. Posle nekog vremena kaže: „Hteo si da se ogrebeš, mrcino, tako zamišljaš šalu s matorom Čivutkom. 'Ajd, napred!“

Ma koliko da su reči grube, bez sumnje zvuče dobroćudnije; Barkhauzen ima uvo za takve nijanse. Zato kaže smeškajući se, kao da se izvinjava zbog svoje dosetke: „Ja se ne grebem, gospodine Perzike, samo ponekad malo organizujem!“

Baldur Perzike mu ne uzvraća osmeh. On se ne druži s takvim ljudima mada i oni katkad mogu biti korisni. Oprezno silazi stepenicama iza Barkhauzena.

Obojica su sada toliko zauzeti svojim mislima da ne primećuju da su kod Kvangelovih vrata stana samo pritvorena. I otvaraju se odmah po prolasku te dvojice. Ana Kvangel nećujno prilazi ogradi stepeništa i osluškuje.

Pred vratima stana Perzikeovih Barkhauzen oštro diže ruku u nemački pozdrav. „Hajl Hitler, gospodine Perzike! I hvala lepo!“

Ni sam ne zna na čemu se zahvaljuje. Možda na tome što nije dobio nogu u stražnjicu i bio bačen niza stepenice. I to bi morao da istrpi, mali pinč kakav je on.

Baldur Perzike mu ne otpozdravlja. Zuri u njega staklastim očima i postiže da ovaj uskoro počinje da trepće i obara pogled. Baldur ga pita: „Hteo si, dakle, da se našališ sa starom Rozentalovom?“

„Da“, odgovara Barkhausen lako oborena pogleda.

„Kako bi se našalio?“, sledi novo pitanje. „Sigurno po drp i mazni sistemu.“

Barkhausen rizikuje i kratko pogleda čoveka naspram sebe. „Oh“, kaže. „Prvo bih je oplavio od batina!“

„Tako!“, odgovara Baldur kratko. „Tako!“

Neko vreme stoje ćutke. Barkhausen razmišlja sme li sada da ode, ali još nije dobio naređenje da se udalji. Zato i dalje čeka nemo, opet oborena pogleda.

„’Ajd, ulazi ovamo!“, kaže iznenada Perzike vrlo otežalim jezikom. Ispruženim prstom pokazuje otvorena vrata stana Perzikeovih. „Možda imam još nešto da ti kažem. Videćemo!“

Barkhausen ćutke maršira u stan porodice Perzike, kao što mu nalaže ispruženi kažiprst. Baldur ga prati pomalo klimavo, ali zadržava vojnički stav. Vrata se zatvaraju za obojicom.

Gospođa Ana Kvangel odvaja se gore od ograde stepeništa, kradom se vraća u svoj stan i tiho zabavljuje vrata. Ni sama ne zna zašto je prisluškiivala razgovor ove dvojice, prvo gore, ispred stana gospođe Rozental, a onda dole, pred vratima porodice Perzike. Inače se pridržava muževljevog pravila: neka stanari rade šta im je volja. Lice gospođe Ane još je bolesno bledo, a očni kapci joj se grčevito trzaju. Već nekoliko puta rado bi sela i zaplakala, ali ne može. Kroz glavu joj prolaze fraze kao što su: „Srce mi se kida“, ili: „Puca mi glava“, ili: „Ubija me stomak“. Oseća ponešto od svega spomenutog, ali i više od toga: „Oni koji su ubili mog dečka ne smeju da prođu nekažnjeno. Umem ja da budem i drukčija...“

Opet ne zna šta joj znači to „biti drukčija“, ali možda je prisluški vanje već bilo neki početak toga. Oto više neće moći da o svemu odlučuje sam, razmišlja dalje. I ja ću ponekad da radim šta hoću, makar mu se to ne sviđalo.

Žurno se prihvata pripremanja jela. Većinu namirnica koju im dodeljuju na tačkice dobija on. Nije više mlad i mora stalno da radi preko snage; ona može dugo da sedi i šije, pa se takva podela poslova podrazumeva.

Dok ona još posluje oko šerpi, Barkhauzen napušta stan Perzikeovih. Čim kreće niza stepenice, njegov stav gubi svu onu puzavost koju pokazuje pred njima. Prelazi dvorište uspravno, dve rakije prijatno mu greju želudac, a u džepu nosi dve novčanice od deset maraka, od kojih će jedna ublažiti Otinu zlovolju.

Ali kada stupa u sobu u suterenu, Oti nije loše raspoložena. Na stolu je beli stolnjak, a Oti sedi na sofa s nekim Barkhauzenu nepoznatim muškarcem. Stranac, koji nije loše odeven, brzo povlači ruku kojom je grlio Oti. Ali to nije morao da učini, u tako čemu Barkhauzen nikada nije bio tugaljiv.

Vidi ti staru mrcinu, misli on, još ume da navata ovakvog! Ovaj je u najmanju ruku bankar ili učitelj...

U kuhinji deca zavijaju i plaču. Barkhauzen svakome daje debelu krišku hleba koji je na stolu. Onda sam seda da doručkuje. Tu su hleb, kao i kobasica i rakija. Takav frajer zaslužuje sve! Zadovoljnim pogledom prelazi preko muškarca na sofa. Izgleda da se čovek ne oseća tako lagodno kao Barkhauzen.

Zato Barkhauzen izlazi čim je malo pojeo. Ne dao bog da uplaši frajera! Dobro je što sada može da zadrži svih dvadeset maraka. Barkhauzen usmerava korake prema Rolerovoj ulici; čuo je da tamo ima jedna krčma u kojoj ljudi govore osobito lakomisleno. Možda se i tamo može što god uraditi. Riba sada radi svugde u Berlinu. Ako ne danju, onda noću.

Hans Falada
SVAKO UMIRE SAM

Za izdavača
Dejan Papić

Urednik
Nebojša Barać

Slog i prelom
Saša Dimitrijević

Lektura
Jelena Dobrilović

Korektura
Vesna Jevremović

Štampa i povez
Margo-art, Beograd

Izdavač
Laguna, Beograd
Resavska 33
Klub čitalaca: 011/3341-711
www.laguna.rs
e-mail: info@laguna.rs

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

821.112.2-31

ФАЛАДА, Ханс, 1893-1947

Svako umire sam / Hans Falada ; preveo s nemačkog Nikola Jordanov ; novo, autentično i necenzurisano izdanje s pogovorom Almuta Gizekea. - Beograd : Laguna, 2012 (Beograd : Margo-art). - 659 str. : autorova slika ; 20 cm

Prevod dela: Jeder sribt für sich allein / Hans Fallada. - Pravo ime autora: Rudolf Ditzen. - Tiraž 2.000. - Pogovor: str. 629-641. - Glosar: str. 643-656. - Biografski podaci: str. 657-659. - O autoru: str. [661].

ISBN 978-86-521-0869-5

COBISS.SR-ID 189832204